

Л. М. ЮДІНА*

**УЧАСТЬ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
У ВІДЗНАЧЕННІ ПАМ'ЯТНИХ ДАТ, ПРИСВЯЧЕНИХ
ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ (1941–1945 рр.)**

2010 р. в Україні позначився кількома пам'ятними датами, присвяченими подіям Великої Вітчизняної війни. Постановою Верховної Ради України від 5 березня 2010 р. № 1948-VI 2010 рік в Україні проголошено Роком ветеранів Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років. 9 травня 2010 р. український народ спільно зі світовим співтовариством відзначив 65-у річницю Перемоги над німецько-фашистськими загарбниками у Великій Вітчизняній війні, 11 квітня – Міжнародний день визволення в'язнів фашистських концтаборів, а 22 вересня – День партизанської слави.

До підготовки та відзначення пам'ятних дат, присвячених Великій Вітчизняній війні, активно залучилися державні архівні установи України, зокрема Держархів Харківської області.

Для Управління освіти департаменту з гуманітарних питань Харківської міської ради, Головного управління освіти та науки Харківської обласної державної адміністрації, Харківського історичного музею, Відділення радіомовлення Харківської обласної державної телерадіокомпанії, Харківської гімназії № 178 “Освіта”, архівних відділів Балаклійської, Барвінківської, Вовчанської, Ізюмської, Лозівської, Сахновщинської райдержадміністрацій та Архівного відділу Харківської міської ради підготовлено та направлено переліки документів та добірки копій документів про події на Харківщині у період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр., виявлених у фондах Держархіву Харківської області, з метою підготовки виставок архівних документів, публікацій, уроків пам'яті тощо.

З тією ж метою 27 відділам освіти районних державних адміністрацій Харківської області направлено інформаційні листи про дати визволення населених пунктів Харківської області від німецько-фашистських загарбників у 1943 р., виявлених у документах та друкованих виданнях держархіву області.

Переліки та копії документів про діяльність Балаклійського та Петровського партизанських загонів надіслано Балаклійській районній

* Юдіна Лариса Миколаївна – кандидат історичних наук, заступник директора Державного архіву Харківської області.

організації ветеранів України, яка використала їх при організації заходів із відзначення Дня партизанської слави.

Копії архівних документів про діяльність савинських партизанських загонів, надіслані до Балаклійської районної державної адміністрації, використано районним краєзнавчим музеєм та районною бібліотекою для підготовки тематичних виставок, а також редакцією районної газети “Вісті Балаклійщини” для підготовки статей воєнної тематики.

Упродовж 2010 р. тривала плідна співпраця держархіву області з ветераном Великої Вітчизняної війни, колишнім командиром диверсійного відділу особового партизанського об’єднання № 13 Могилевської області, Білорусь (1943–1944 рр.), старшиною роти 392 стрілецького полку 73 стрілецької дивізії 2-го Білоруського фронту (1944–1945 рр.), уродженцем с. Нове Краснинського району Смоленської області Якушенковим Дмитром Олександровичем. Післявоєнний період його життя тісно пов’язаний з Харковом, де тривалий час він перебував на партійних посадах, працював директором школи, обирався депутатом Ленінської райради м. Харків.

Найближчим часом Дмитро Олександрович планує передати до держархіву області особисті документи (особову справу, фотографії, рукописи статей, вітальні листи та ін.), для утворення особового фонду.

Цього року держархів області досить активно співпрацював із ЗМІ, популяризуючи архівні документи воєнної тематики. За архівними документами, що висвітлюють події Великої Вітчизняної війни, співробітниками держархіву області підготовлено низку статей, опублікованих на сторінках місцевих газет, а саме: “Наближали, як могли. Останні миті війни у харківській пресі” (про трудовий героїчний подвиг харків’ян у допомогу Червоній армії за матеріалами харківської преси, що зберігається у держархіві області)¹; “Невільники третього рейху” (про долю “остарбайтерів”)²; “Листи з неволі” (про тяжкі часи випробувань у Німеччині з листів, що так і не дістали свого адресата)³; “Як ми вижили, не знаємо й самі” (про життя на окупованій території Харкова та області в період німецько-фашистської окупації Харкова та області за документальними свідченнями дітей, очевидців подій 1941–1943 рр.)⁴; “Вони наближали довгоочікувану Перемогу” (з історії партизанського руху на Харківщині за документами Держархіву Харківської області)⁵; “Харьков остался без света, тепла, воды” (про наслідки першої евакуації на Харківщині у вересні-жовтні 1941 р. за архівними документами)⁶; “До дня визволення Харкова” (про відбудову міста, звільненого від німецько-фашистських загарбників)⁷.

8 квітня 2010 р. начальник відділу інформації та використання документів Т. В. Чернявська взяла участь у радіопередачі “Невідомі висоти”, у якій розповіла про документи, що зберігаються у фондах Держархіву

Перед колективом Держархіву Харківської області виступає ветеран Великої Вітчизняної війни Микола Степанович Шестеряков.

Харківської області та висвітлюють події Великої Вітчизняної війни на Харківщині 1941–1945 рр. Свідченням інтересу слухачів до цієї радіопередачі стали їхні неодноразові звернення до держархіву області.

30 квітня 2010 р. у приміщенні держархіву області відбулася зустріч його колективу з ветераном Великої Вітчизняної війни Миколою Степановичем Шестеряковим. Спогади про тяжкі випробування воєнного часу, якими поділився з присутніми учасник бойових дій, нікого не залишили байдужим.

Більшість виставок, підготовлених держархівом області 2010 р. за архівними документами та друкованими виданнями, присвячено Великій Вітчизняній війні. Їх відвідали викладачі та студенти ВНЗів Харкова, користувачі, що працюють у читальних залах архіву, його співробітники, представники громадських організацій та ЗМІ.

На виставці, присвяченій 65-й річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр., що відкрилася 3 травня 2010 р., демонструвалися копії архівних документів про окупаційний період на території Харкова й області. Вони були представлені такими тематичними блоками: евакуація та мобілізація; на допомогу фронту; рух опору (про діяльність партизанських та підпільних організацій); примусове вивезення до Німеччини; людина в окупованому місті; звільнення міста та області; наслідки окупаційного режиму на Харківщині.

“...Нас вразила ця експозиція, бо ми доторкнулися до історичного минулого своєї країни”, – так передали свої враження від побаченого

студенти 2-го курсу Інституту східнознавства і міжнародних відносин “Харківський колегіум” на сторінках студентської газети “Якіта”⁸.

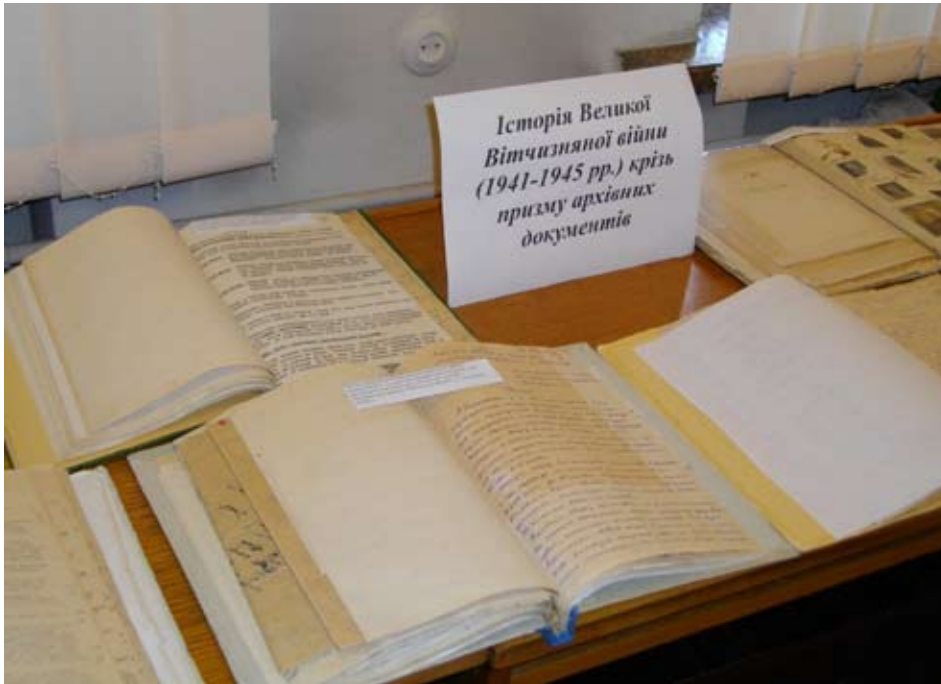
У той же день у читальному залі держархіву області відкрилася виставка друкованих видань “Нескорені харків’яни”, до якої увійшли понад 20-ти видань повоєнного та післявоєнного періоду, серед яких: збірник документів про звірства і злочини німецько-фашистських загарбників на Харківщині, Харківщина у роки Великої Вітчизняної війни, збірник статей про німецький розбій у Харкові, нариси про роботу підпільних комсомольських організацій Харківщини та партизанських загонів у роки Великої Вітчизняної війни, про патріотичний подвиг харківських медиків у дні німецько-фашистської окупації, про харків’ян – героїв Радянського Союзу, збірник пісень про Велику Вітчизняну війну, листи харків’ян 1941–1945 рр. та ін.

6 травня 2010 р. у приміщенні районної ради Київського району м. Харкова під час урочистостей, присвячених Дню Перемоги, експонувалася спільна виставка Держархіву Харківської області та Центрального державного науково-технічного архіву України, м. Харків “Ця незабута Велика війна”.

Відвідувачі ознайомилися з документами про першу евакуацію населення Харкова та області, промисловості, сільського господарства, культурно-наукових закладів, матеріальних цінностей на схід (вересень 1941 р.); про організацію допомоги Червоній армії; про участь населення міста в будівництві оборонних споруджень; про діяльність партизанських загонів; про відбудову звільненого Харкова; листи “остарбайтерів” до рідних; спогади про перебування на окупованій території та у Німеччині; листівки Харківського підпільного обкому КП(б)У із закликом підніматися на боротьбу проти німецьких окупантів; акти про збитки, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками, та ін.

22 вересня до Дня партизанської слави у приміщенні держархіву області відкрилася виставка архівних документів “Партизанський рух на Харківщині”, на якій було представлено копії архівних документів із фондів Харківського обкому КП(б)У та Колекції документів про діяльність партизанських загонів на території Харківської області в період тимчасової німецько-фашистської окупації 1941–1943 рр.

До Дня визволення м. Харкова від німецько-фашистських загарбників держархів області підготував виставку архівних документів “23 серпня – День визволення м. Харкова” та друкованих видань “23 серпня 1943 року Харків звільнений назавжди”. Для студентів Харківського аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут” у рамках огляду виставок було прочитано доповідь про етапи визволення Харкова від німецько-фашистських загарбників та наслідки тимчасової німецько-фашистської окупації на Харківщині.

Виставка архівних документів “Історія Великої Вітчизняної війни крізь призму архівних документів”, що діяла у рамках читачької конференції.

22 жовтня 2010 р. у рамках заходів, організованих держархівом області до 65-ї річниці завершення Другої світової війни, 66-ї річниці завершення визволення України від німецько-фашистських загарбників та 65-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні, відбулася читачька конференція “Велич подвигу народного”, що проходила у формі круглого столу. У роботі конференції взяли участь співробітники держархіву області, студенти харківських вузів, науковці, музейні працівники, представники громадських організацій та ЗМІ.

Тематика доповідей була різноманітною: “Огляд документів Державного архіву Харківської області, які містять інформацію про партизанський рух на Харківщині” (Плисак В. А., головний спеціаліст відділу інформації та використання документів Держархіву Харківської області); Колекція В. О. Рибалова як джерело дослідження історії Великої Вітчизняної війни (Дьякова О. В., викладач Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди); Аналіз документів фонду Барвінківської управи (Пархоменко Н. Є., студентка 5 курсу історичного факультету Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди); Розуміння великої справи: внесок Харківської обласної пошуково-видавничої наукової редакції і Державного архіву Харківської області у створення Всеукраїнської Книги Пам’яті (Величко Т. Ю., старший науковий редактор обласної пошуково-

видавничої наукової редакції Книги Пам'яті України, член Національної Спільки журналістів України); Харків періоду 1941–1942 рр. (Казус В. О., завідувач другого науково-експозиційного відділу Харківського історичного музею) та ін.

У найближчий час планується видати збірник матеріалів конференції.

Під час конференції діяла виставка архівних документів “Історія Великої Вітчизняної війни крізь призму архівних документів”, на якій було оприлюднено документи про діяльність партизанських загонів та підпільних груп (присяги партизан, звіти, фотографії членів партизанських загонів №№ 51 та 52, які діяли на території Савинського району Харківської області); акти про збитки, спричинені німецько-фашистськими загарбниками підприємствам, закладам культури; постанови Харківського міськвиконкому, прийняті у перші дні після визволення міста та ін.

На власному веб-сайті держархіву області створено спеціальну тематичну рубрику “До 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.”, у якій представлено фрагменти виставок “Ця незабута Велика війна” та “Нескорені Харків'яни”, що експонувалися у приміщенні держархіву області та приміщенні районної ради Київського району м. Харків. У складі цієї рубрики виокремлено підрубрики: “Переліки документів” (подано переліки документів до вищезазначених виставок та списки колишніх в'язнів концтабору Освенцим (Аушвіц), Республіка Польща, відомості про яких зберігаються в документах Держархіву Харківської області), “Публікації співробітників архіву, присвячені Великій Вітчизняній війні” та “Новини”.

У жовтні 2010 р. на базі Харківського ліцею № 149 для учнів молодших класів співробітники держархіву області провели тематичну годину, присвячену 66-річчю визволення України від німецько-фашистських загарбників.

25 жовтня 2010 р. у Малій залі Харківської обласної державної адміністрації відбулося засідання круглого столу, присвяченого визволенню України від німецько-фашистських загарбників і Перемозі у Великій Вітчизняній війні. Захід організовано за ініціативи Управління преси та інформації Харківської обласної державної адміністрації. У ньому взяли участь директор Держархіву Харківської області Л. М. Момот, директор громадської організації “Харківський музей Холокосту” Л. Ф. Воловік, голова обласного комітету “Дробицький яр” Л. П. Леонідов, голова обласної ради Організації ветеранів України О. І. Котляревський, заступник голови Харківського обласного комітету Міжнародної Української Спільки ветеранів війни Г. Г. Вітков, голова міської ради Організації ветеранів України М. А. Касьяненко,

Директор Держархіву Харківської області Л. М. Момот відкриває читацьку конференцію “Велич подвигу народного”.

начальник управління у справах преси та інформації Харківської обласної державної адміністрації Вікторія Маренич, головний редактор газети “Слово ветерана” П. З. Гулаков, учасник Великої Вітчизняної війни, Голова ради ветеранів 57-ї Армії О. А. Святогоров та ін.

Під час круглого столу обговорювалися питання щодо необхідності збільшення кількості науково-популярних книг про воєнні роки, що пов’язано із зростанням інтересу до воєнної тематики. “Сьогодні я вкотре утвердилася в тому, що та тема, про яку ми сьогодні говоримо, не втрачає актуальності з часом, навпаки, вона отримує все більший інтерес до себе. Ми підключимо до нашої багатогранної діяльності всі творчі сили харківських письменників, а можливо, і не тільки харківських, для того, щоб отримати якісний матеріал, який без проблем зможемо випустити в світ”⁹, – заявила Вікторія Маренич, начальник Управління у справах преси та інформації Харківської обласної державної адміністрації. За її словами, особливу увагу потрібно звернути на книги для дітей. Зокрема, вона запропонувала харківським видавцям підготувати кілька книг для дітей на основі реальних воєнних історій, зібраних у Харківській області при роботі над “Книгою Пам’яті”.

У рамках заходу відбулася презентація фотоальманаху “Победа в пам’яті слобожан”, присвяченого захисникам та визволителям Слобожанщини, землякам, котрі загинули у боротьбі з німецько-фашистськими

загарбниками у роки Великої Вітчизняної війни. Видання підготовлено за ініціативою Харківської обласної ради організації ветеранів України, Управління у справах преси та інформації Харківської обласної державної адміністрації. Воно містить відомості про воєнні події, що відбувалися на території 27 районів Харківської області у період Великої Вітчизняної війни, та дані про кількість загиблих воїнів, воїнів, нагороджених орденами та медалями та воїнів, які одержали звання Героя Радянського Союзу.

Засідання круглого столу, робота якого транслювалася у прямому ефірі на місцевих телеканалах, завершилося оглядом книжкової та тематичної виставок із колекцій редакцій “Реабілітовані історією” та “Книги пам’яті України”.

Приклад Державного архіву Харківської області показує, що державні архівні установи України беруть активну участь у популяризації усіма можливими засобами національної архівної спадщини.

¹ Главное. – 2010. – № 18. – 24 квіт.

² Слобідський край. – 2010. – № 45. – 24 квіт.

³ Там само. – № 56. – 22 трав.

⁴ Там само. – № 58. – 29 трав.

⁵ Там само. – № 68. – 22 черв.

⁶ Время. – 2010. – № 110 (16541). – 22 черв.

⁷ Главное. – 2010. – № 34. – 21 серп.

⁸ ПВНЗ “Інститут східнознавства і міжнародних відносин “Харківський колегіум”. – 2010 р. – № 8. – травень.

⁹ Інтерес до теми Великої Вітчизняної війни тільки зростає з часом. Вікторія Маренич [Електронний ресурс] // Харківська обласна державна адміністрація. Новини за 25 жовтня 2010 р. – Режим доступу: <http://www.kharkivoda.gov.ua/uk/news/archive/date/2010-10-25>.